

УДК 336.71

Єрмошенко А. М.,

д-р. екон. наук, професор кафедри фінансів,

Єрмошенко Л. В.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,**Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ*

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ СТРАХОВОГО СЕКТОРА З БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ

Проаналізовано нормативно-правові основи функціонування банківського та страхового ринків. Визначено причини необхідності державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором економіки. Розглянуто основні підходи побудови структури наглядових органів за фінансовими ринками у світі: консолідований та секторальний. Визначено шляхи підвищення ефективності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

Ключові слова: страховий сектор, банківська система, державне регулювання, система, моделі, нагляд, специфіка нагляду.

СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНТЕГРАЦИИ СТРАХОВОГО СЕКТОРА С БАНКОВСКОЙ СИСТЕМОЙ

Єрмошенко А. Н., Єрмошенко Л. В.

Дан анализ нормативно-правовых основ функционирования банковского и страхового рынков. Определены причины необходимости государственного регулирования и надзора за финансовым сектором экономики. Рассмотрены основные подходы построения структуры органов надзора за финансовыми рынками в мире: консолидированный и секторальный. Определены пути повышения эффективности Государственной комиссии по регулированию рынков финансовых услуг Украины.

Ключевые слова: страховой сектор, банковская система, государственное регулирование, система, модели, надзор, специфика надзора.

STATE REGULATION SYSTEM OF INTEGRATION THE INSURANCE SECTOR WITH THE BANKING SYSTEM

Yermoshenko A., Yermoshenko L.

The change of regulatory channel of the banking and insurance market is analyzed. The reasons to create a single regulator, the main of which is the necessity to improve public supervision of financial conglomerates are identified. The analysis of the main approaches to the construction of the structure of supervision of the financial markets in the world is performed: the consolidated and sectoral. Ways to enhance the independence of the State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine are identified.

Keywords: the insurance sector, the banking system, government regulation, system, models, supervision, specific of supervision.

Постановка проблеми. Відповідно до чинного законодавства державне регулювання фінансового сектора економіки покликане сприяти розвитку ринку фінансових послуг, створенню сприятливих умов для функціонування його суб'єктів, забезпеченню стійкості і платоспроможності ринку, вжиттю заходів для створення конкурентного середовища та ефективної реалізації фінансової політики держави, захисту прав споживачів тощо.

Розповсюдження світової практики взаємодії страхових компаній та банківських установ, подальша інтеграція їхньої діяльності за рахунок створення фінансових конгломератів призвели до зміни моделі нагляду за фінансовими ринками: в деяких країнах відбувся перехід від секторального підходу до консолідованої моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження свідчать, що кількість операцій з об'єднання фінансових установ і утворення фінансових конгломератів, що входять до перших 500 організацій за обсягами операцій, у період з 1995 до 2007 року зростає з 42 до 60 % [4]. При цьому паралельною тенденцією стала лібералізація державного регулювання фінансового сектора економіки в більшості розвинутих країн світу.

Мета статті. Проаналізувати систему державного регулювання інтеграції у фінансовому секторі економіки.

Основні результати дослідження. Зростання конкуренції на фінансових ринках у світових масштабах стало причиною створення організацій нового типу, так званих "глобальних фірм" [1]. Зазначена тенденція мала глибокий вплив на фінансові установи, більшість з яких почали функціонувати не лише в межах однієї країни, а вийшли на міжнародний рівень. Як наслідок, іноземні компанії сприяли загостренню конкурентної боротьби не тільки на національному, але й на світовому рівнях.

Вплив інтернаціоналізації і глобалізації на конкуренцію в сфері фінансових послуг є різним. Доки фінансова установа інтернаціоналізує свою діяльність і оперує в різних країнах світу, конкурентна боротьба здійснюється на ринковому рівні і діяльність зазначеної організації підпорядковується місцевим регулятивним і нормативним процедурам. Як тільки компанія вирішує надавати фінансові послуги в глобальному вимірі, масштаби конкуренції значно розширюються. Зважаючи на дерегулювання економіки, захист національних ринків стає більш складним завданням для відповідних органів нагляду.

При цьому зазначена тенденція має найбільш вагомий вплив на ринки фінансових послуг через такі причини:

- із загальною глобалізацією змінилися масштаби потреб клієнтів фінансових установ: корпоративні клієнти відчували необхідність у засобах ризик-менеджменту у світовому вимірі, тоді як малі і середні підприємства, а також фізичні особи - в отриманні доступу до фінансових послуг у будь-якій точці планети, що стало можливим насамперед завдяки інтернет-технологіям;

- конкурентна боротьба сприяла запровадженню стратегії виробництва товарів-аналогів національними і регіональними суб'єктами фінансового ринку у відповідь на випуск новітніх фінансових послуг "глобальними фірмами". Зазначена стратегія була спрямована на завоювання більшої частки ринку окремою фінансовою установою з метою збереження своєї конкурентоспроможності в новому, більш щільному конкурентному середовищі. Крім того, велика частина фінансових установ, шукаючи шляхи зниження витрат і підвищення обсягів продажу, обрали національний і міжнародний способи розвитку бізнесу. Інші ж обмежили

свою діяльність національним масштабом, вбачаючи конкурентну перевагу в кращому знанні вподобань і звичок клієнтів у межах однієї країни.

Однак консолідація фінансового ринку та лібералізація державного регулювання не тільки збільшили рівень конкуренції, але й призвели до підвищення ефективності функціонування фінансових установ, у тому числі за рахунок економії на операційних витратах.

Дійсно, ліквідація регулятивних обмежень дала змогу фінансовим організаціям створювати нові фінансові продукти і використовувати найбільш результативний і раціональний досвід інших сегментів фінансового ринку. Загострення конкурентної боротьби, з одного боку, призвело до зменшення прибутковості від реалізації фінансових послуг, з іншого - сприяло підвищенню ефективності фінансового ринку в цілому за рахунок операцій злиття/поглинання або введення інновацій менш успішними компаніями.

Отже, ефекти від дерегулювання виявилися в зменшенні цін на фінансові послуги і в зростанні продуктивності як фінансового сектора, так і економіки в цілому. Варто зауважити, що підвищення продуктивності в сфері фінансових послуг частково пояснюється скороченням витрат на проведення фінансових операцій та адміністративних витрат. Споживачі, у свою чергу, виграли не тільки від зменшення вартості традиційних послуг, але й від підвищення їхньої якості, широкого асортименту і доступу до нових фінансових продуктів.

Однак найбільш вагомим ефектом від лібералізації фінансового сектора економіки можна визначити нові можливості для фізичних та юридичних осіб у частині розміщення власних коштів. Значне покращення здатності фінансового ринку до розміщення ресурсів найбільш ефективним способом стало наслідком підвищення мобільності міжнародних фінансових потоків за рахунок ліквідації бар'єрів на рух фінансових ресурсів.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що зміна нормативно-правових умов функціонування банківського та страхового ринку призвела до таких змін:

- 1) ринкової структури за рахунок перерозподілу ринкових сегментів між існуючими і новими його суб'єктами;
- 2) ринкової поведінки, що означала переорієнтацію основної діяльності від максимізації продажу на цінову і продуктову конкуренцію;
- 3) результативності діяльності фінансових установ, яка виявилась у нестабільності фінансових результатів через появу альтернативних каналів продажу фінансових послуг, підвищення конкуренції на банківському і страховому ринках, збільшення вартості впровадження новітніх автоматизованих систем оцінки ризиків та дотримання нормативів платоспроможності.

Таким чином, необхідність адаптації до нових умов функціонування світової економіки, а також забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного ринку фінансових послуг, спонукала наглядові органи до запровадження більш гнучкої політики в сфері регулювання та нагляду за суб'єктами фінансового ринку.

Швидке зростання і диверсифікація фінансових операцій, нові технологічні зміни, збільшення масштабів фінансових ринків, запровадження фінансових інновацій потребували новітнього підходу до державного регулювання, основним завданням якого стала підтримка створення ефективних ринкових структур.

Інтеграція на фінансових ринках тісно пов'язана з переглядом основного виду діяльності фінансових установ і переходом від традиційного до функціонального (клієнт-орієнтованого) підходу до надання фінансових послуг, що, в свою чергу, призвело до появи продуктової конкуренції. Відповідно до цього, багато країн світу здійснили перегляд законодавства в сфері регулювання фінансового сектора економіки і провели реформування існуючих регулюючих органів у даній сфері, доповнюючи секторальний підхід наглядом за окремими групами фінансових послуг.

Важливого значення також набуло антимонопольне законодавство, допомагаючи наглядовим органам за фінансовими ринками забезпечити основні вимоги, необхідні для підтримки вільної конкуренції на ринку. У результаті компанії-конкуренти мають необмежені можливості в наданні альтернативних фінансових послуг, а споживачі можуть прийняти свідоме рішення щодо вибору запропонованих варіантів. Таким чином, антимонопольні органи покликані запобігати незаконному встановленню цін на фінансові послуги, обмеженню можливостей вибору фінансових послуг споживачами тощо.

Як свідчить практика, найбільш вагомим аргументом створення єдиного регулятора стала необхідність підвищення ефективності державного нагляду за фінансовими конгломератами, адже останні здійснювали надання фінансових послуг різних видів, нагляд за якими мав фрагментарний характер і не давав можливості протистояти новим ризикам, притаманним взаємодії окремих сегментів фінансового сектора.

Крім зазначеного аргументу, розповсюдження практики взаємодії між суб'єктами різних сегментів фінансового сектора вимагало від органів державного регулювання створення єдиного підходу до нагляду за фінансовими ринками. При цьому різні країни вирішили це завдання по-різному: одні з них ліквідували дублювання повноважень наглядових органів у даній сфері, деякі — налагодили тісну співпрацю між ними, інші ж утворили єдиний орган нагляду за фінансовими ринками.

Першими країнами, які запровадили консолідований нагляд за ринками фінансових послуг, стали Сінгапур (реформа 1982 р.) та Норвегія (реформа 1986 р.). Протягом наступних років подібні моделі було введено практично по всій Європі, а також в Австралії, Південній Кореї, Японії та інших країнах. За станом на кінець 2009 р. у світі реформовано і утворено 30 наглядових органів за фінансовими ринками (НОФР) з консолідованою структурою і більше половини з них припадає на Європейський континент (табл. 1).

Згідно з даними наведеної таблиці можна виділити два основні підходи до побудови структури НОФР: консолідований і секторальний.

У світовій практиці під наглядовим органом, створеним за консолідованим принципом, прийнято вважати таку організацію фінансового регулятора, що передбачає здійснення нагляду щонайменше за трьома сегментами фінансового сектора економіки: банківським, страховим ринком і ринком цінних паперів.

Секторальний підхід, у свою чергу, означає, що окремі наглядові органи здійснюють регулювання окремих сегментів фінансового ринку.

Таблиця 1. Побудова наглядових органів за фінансовими ринками в різних країнах світу

Єдиний орган нагляду за ринками фінансових послуг	НОФР, що здійснюють регулювання банківського і страхового ринків	НОФР, побудовані за секторальним принципом
Австралія	Венесуела	Албанія
Австрія	Гватемала	Аргентина
Бельгія	Еквадор	Бразилія
Велика Британія	Канада	Греція
Данія	Колумбія	Єгипет
Естонія	Малайзія	Ізраїль
Ірландія	Перу	Індія
Ісландія		Індонезія
Казахстан		Італія
Латвія		Китай
Мальта		Кіпр
Нідерланди		Нова Зеландія
Німеччина		Словенія
Норвегія		Іспанія
Об'єднані Арабські Емірати		США
Південна Африка		Туреччина
Польща		Україна
Республіка Корея		Франція
Сінгапур		Хорватія
Угорщина		
Уругвай		
Швеція		
Японія		

Джерело: складено авторами.

На нашу думку, в рамках консолідованого підходу в контексті інтеграції страхових компаній з банками слід виокремити такі моделі організації діяльності наглядових органів (рис.1):

Рис. 1. Основні підходи та моделі державного регулювання взаємодії страховиків і банківських установ

Джерело: складено авторами.

1. Консолідована (інтегральна) модель - передбачається, що уповноважений орган нагляду за фінансовими ринками здійснює регулювання щонайменше трьох сегментів фінансового сектора: банківського, страхового, цінних паперів. Крім того, до повноважень

органу регулювання може належати нагляд за недержавними пенсійними фондами, компаніями з управління активами тощо.

2. Змішана модель - у повноваженнях органу державного регулювання фінансових ринків знаходяться банківський і страховий ринки.

Проведений аналіз засвідчив, що національні особливості побудови структури наглядових органів різних країн світу залежать від таких чинників: історія розвитку країни, структура фінансової системи, політична структура і політичні традиції, розмір країни і фінансового сектора.

Крім цього, слід взяти до уваги специфіку нагляду за страховим сектором і банківською сферою, яку можна розглядати в трьох вимірах: на рівні держави, фінансової установи, а також ринковому рівні.

1. З точки зору держави регулятивний підхід до банків і страховиків є цілком відмінним, оскільки перші виконують не тільки роль фінансових посередників, але й є основою монетарної системи країни. Отже, нагляд за банківськими установами є фундаментальним інструментом монетарної політики через встановлення облікової ставки, регулювання рівня інфляції, грошової маси тощо. Страхові компанії, у свою чергу, відіграють менш значну роль і не виступають основними інститутами впливу на державну монетарну політику.

Більш того, державне регулювання фінансового сектора економіки повинно сприяти підвищенню його фінансової стабільності. Виходячи з даної позиції має існувати відповідність, але не повна ідентичність між нормативами діяльності страхового сектора та банківської сфери. Хоча фінансова стійкість і довіра є необхідними складовими фінансових послуг обох сегментів фінансового сектора, зазначені характеристики мають більше значення саме для банківської діяльності, оскільки процес трансформації фінансових активів у зобов'язання, що впливає на купівельну спроможність на ринку, цілком спирається на стабільність і довіру до банківської системи.

Незважаючи на функцію центральних банків як позичальників останньої інстанції, у випадку масового вилучення коштів з депозитних рахунків банківських установ при втраті довіри до банківського ринку, фінансова система може опинитись у кризовому становищі.

2. На мікрорівні філософія регулювання банків і страховиків є більш схожою. Головною метою нагляду за зазначеними фінансовими установами є захист прав споживачів, які володіють фінансовими активами, що для банків і страхових компаній виступають пасивами (зобов'язаннями). Для виконання цього завдання державою встановлюються нормативи платоспроможності, що мають забезпечити необхідний залишок активів для покриття зобов'язань перед клієнтами в будь-який момент часу. Іншим видом нормативів є правила ведення фінансової звітності, бухгалтерського обліку, розкриття інформації, кваліфікаційні вимоги до персоналу фінансових установ, особливо для топ-менеджерів і головних бухгалтерів.

3. У ринковому вимірі регулятивний підхід є досить схожим, адже метою державного регулювання є забезпечення рівних умов і можливостей для всіх суб'єктів фінансового ринку, що сприяє впровадженню інноваційних технологій здійснення діяльності, створенню широкого асортименту фінансових послуг.

У цілому, крім відмінності вищенаведених підходів до регулювання банківського і

страхового ринків, існують відмінності у встановлених нормативах платоспроможності учасників фінансового сектора економіки.

Порядки розрахунку необхідного рівня платоспроможності, а також резервного запасу платоспроможності для гарантування стабільності фінансової системи держави значно відрізняються для кредитних установ і страхових організацій.

Більше того, як показує аналіз, відмінними є і додаткові гарантії забезпечення фінансової стабільності банківського і страхового ринків:

1. Для банківських установ, окрім відповідних нормативів платоспроможності, обов'язковим є відрахування частки коштів до централізованих фондів або створення власного фонду гарантування вкладів.

Призначенням зазначених фондів є забезпечення повернення вкладів клієнтів кредитних установ у певних лімітах і за певних умов у разі банкрутства таких установ.

2. Для страхових організацій у більшості країн світу на рівні держави встановлюються такі вимоги:

- обов'язковість формування та ведення обліку страхових (для ризикових страхових компаній) і математичних резервів (для страховиків зі страхування життя);

- обов'язковість створення резерву збитків, що виникли, але ще не заявлені (для застрахованих збитків, що виникли, але за якими страхова компанія не отримала вимогу на виплату страхового відшкодування);

- крім законодавчих нормативів щодо обов'язковості формування страхових і математичних резервів, а також регламентації методів їхнього створення, на законодавчому рівні встановлюють відповідні правила в галузі інвестування резервів страховиків, такі як: обов'язковість диверсифікації інвестиційних вкладень; виконання вимог щодо ліквідності активів тощо;

- створення додаткового резерву для циклічних ризиків, що є подібним до фонду, який формується банківськими установами, але на відміну від останніх даний резерв не входить до розрахунку маржі платоспроможності страховиків.

Дослідження наглядових органів за фінансовими ринками, які функціонують за консолідованим принципом, надає можливість виділити певні переваги і недоліки такої організації їхнього функціонування перед секторальним підходом (табл. 2).

Розглянемо більш детально визначені переваги і недоліки організації наглядових органів за фінансовими ринками за консолідованим принципом. До переваг віднесено такі:

1. Зменшення адміністративних витрат фінансових конгломератів у частині дотримання нормативних вимог чинного законодавства за рахунок мінімізації дублювання функцій єдиного наглядового органу, спрощення та пришвидшення процесу прийняття рішень (наприклад, щодо видачі ліцензій, включення до реєстру фінансових установ тощо).

2. Більш швидкий обмін інформаційними ресурсами, ефективніша координація інформаційних потоків.

3. Ефект масштабу сприяє більшій ефективності здійснення внутрішніх процесів, що досягається за рахунок утворення спільної матеріально-технічної бази, об'єднаних адміністративних функцій і відповідного зменшення витрат на виконання регулюючих процедур. Така організація роботи надає можливість придбання необхідної інтегрованої інформаційної системи, вартість якої є дорожчою при секторальному підході. У

повсякденній роботі зазначене інформаційне забезпечення дозволяє створити єдину базу даних, на основі якої можна запровадити більш ефективну систему звітування фінансових установ, уникати дублювання.

4. З точки зору дотримання прозорості політики в галузі конкуренції (заходи державного регулювання щодо забезпечення ефективності функціонування ринкового механізму, боротьби з неконкурентною діловою практикою), інтегрований нагляд сприяє запровадженню єдиного регулятивного підходу щодо подібних фінансових послуг (у тому числі й інтегрованих фінансових послуг), вирівнює можливості для всіх суб'єктів фінансового ринку. Це особливо актуально, враховуючи той факт, що на розвинутих фінансових ринках за останні роки спостерігається деякою мірою "стирання" розбіжностей між фінансовими інститутами та фінансовими послугами. Однак нейтральність у конкурентній політиці не повинна стати першочерговим завданням НОФР, оскільки ступінь державного втручання напряму залежить від специфіки діяльності фінансових установ різних видів.

5. У галузі управління персоналом ефект масштабу сприяє підвищенню можливостей щодо залучення, навчання, підвищення кваліфікації та утримання кадрів. Розширення рівнів управління дозволяє запропонувати співробітникам перспективи кар'єрного зростання, полегшує обмін і використання спеціальних знань з різних аспектів функціонування фінансових ринків.

Таблиця 2. Переваги і недоліки організації НОФР за основи консолідованого підходу

№ пор.	Переваги консолідованого підходу	Недоліки консолідованого підходу
1	Мінімізація дублювання функцій єдиного наглядового органу	Порушення координації регулятивних і наглядових повноважень за фінансовим ринком у разі встановлення нечітких функцій діяльності НОФР
2	Більш швидкий обмін інформаційними ресурсами	Обмеженість ефекту синергії у випадку об'єднання декількох наглядових органів без відповідних змін організаційного характеру
3	Більша ефективність виконання внутрішніх організаційних процесів	Ймовірність бюрократизації і неадаптивності внутрішньої організаційної структури НОФР
4	Забезпечення більшої нейтральності у конкурентній політиці	Імовірність впливу політичних сил на інтеграційний процес
5	Підвищення спроможності регулятора за рахунок нових можливостей у галузі управління трудовими ресурсами	Розробка або оновлення законодавчої бази в галузі регулювання фінансових ринків; може використовуватися певними силами для зниження ефективності регулятивних функцій НОФР
6	-	Можлива втрата висококваліфікованих кадрів при реорганізації секторальних органів нагляду

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень і [2;5;6].

Разом з тим існує цілий перелік недоліків консолідованого підходу й ризиків процесу інтеграції:

1. Якщо основні завдання консолідованого наглядового органу встановлені

недостатньо чітко, його регулюючі можливості є меншими порівняно з органами регулювання фінансових ринків, побудованими за секторальним принципом. Спектр завдань, що ставляться перед інтегрованим НОФР, є досить широким: від підтримки фінансової стійкості банківського сектора до захисту прав страхувальників. Тому, якщо цілі нагляду не є очевидними, всі зацікавлені сторони недостатньо поінформовані з цього приводу, і тоді НОФР не матиме можливості достатньою мірою координувати регулюючі повноваження між різними видами фінансових інститутів, можуть виникнути суперечності між встановленими повноваженнями.

2. Обмеженість синергетичного ефекту внаслідок об'єднання декількох державних органів управління без відповідного підґрунтя, тобто за відсутністю необхідних змін організаційного характеру. Створення єдиного наглядового органу супроводжується об'єднанням різного роду стилів лідерства, внутрішньої культури, тому вирішення таких завдань насамперед залежить від ефективності менеджменту створюваної установи. Крім того, повна інтеграція може бути неможливою через різноманітність підконтрольних фінансових установ і особливостей їхнього функціонування, наприклад, обмеження кредитного ризику в банківській діяльності, з одного боку, і нейтралізація технічного ризику в страхуванні — з іншого.

3. Структура інтегрованого НОФР може стати зовеликою для ефективного управління нею, що призведе до протилежного ефекту масштабу. Мається на увазі, що чинники, які мають сприяти підвищенню якості функціонування наглядового органу, призведуть до збільшення адміністративних та інших видів витрат зі зростанням організаційної структури управління. Занадто розгалужена організаційна структура має ймовірність стати бюрократичною та негнучкою (неадаптивною) порівняно з секторальними органами нагляду.

4. Велика ймовірність впливу політичних сил на інтеграційний процес, що в кінцевому підсумку призведе до утворення консолідованого органу нагляду з низьким рівнем незалежності від гілок влади, встановлення нечітких регулятивних функцій тощо. Як тільки процес інтеграції НОФР стає відкритим для дискусії, певні політичні сили допомагають його просуванню, не беручи до уваги оптимальність такої моделі державного регулювання для даної країни. Деякі політичні діячі, вбачаючи в інтеграційному процесі можливість підвищення їхнього впливу на прийняття рішень у сфері фінансових ринків, сприяють швидкому утворенню консолідованого наглядового органу без попереднього аналізу відповідних наслідків.

5. Інтеграційний процес зазвичай супроводжується розробкою або оновленням законодавчої бази в галузі регулювання фінансових ринків, що може використовуватися певними силами для зниження ефективності регулятивних функцій уповноваженого наглядового органу. Основні положення, закладені в існуючих нормативно-правових актах щодо секторального нагляду, в процесі консолідації переглядаються, результатом чого є нове правове поле, яке може послабити роль наглядового органу фінансового сектора економіки (наприклад, зменшення масштабів повноважень НОФР). Одним зі способів мінімізації такого роду загрози є розробка та прийняття єдиного закону про створення наглядового органу за фінансовими ринками за консолідованим принципом. Однак, хоча такий підхід і знижує зазначений ризик, він одночасно зменшує потенційні переваги від гармонізації законодавства в сфері регулювання ринків фінансових послуг.

6. Процес об'єднання може призвести до втрати висококваліфікованих кадрів при реорганізації секторальних наглядових органів. Будь-які зміни в організації тягнуть за собою певний ступінь невпевненості в майбутньому статусі персоналу, престижності нової посади, розмірі оплати праці. Зазначені чинники можуть вплинути на рішення співробітників щодо пошуку нової роботи в приватному секторі або інших організаціях. Ця проблема стає ще більш актуальною у випадку реорганізації банківського нагляду і передаванні регулятивних повноважень щодо банківського сектора від центрального банку держави до новостворюваного інтегрованого органу.

Іншим аспектом консолідованого підходу є необхідність захисту прав споживачів фінансових послуг. Як зазначалося раніше, лібералізація державного регулювання фінансових ринків знайшла своє вираження не лише в зростанні рівня конкуренції, зменшенні витрат і підвищенні ефективності його суб'єктів, але й у появі відповідних ризиків консолідації банків і страхових компаній, які обмежують права споживачів фінансових послуг.

Саме тому вирішення зазначеної проблеми стало одним з ключових моментів нового підходу до організації нагляду за фінансовими ринками в більшості країн світу. Наприклад, згідно з дослідженням Ж. Могга, виділяються такі складові забезпечення рівних прав і можливостей споживачів фінансових послуг у країнах Європейського співтовариства [3]:

- забезпечення споживачів всією необхідною інформацією щодо фінансових послуг (наприклад, для банківських послуг - розмір додаткових витрат за кредитним договором, для страхових послуг - термін дії поліса, перелік ризиків, що підлягають страхуванню, розміри франшизи тощо);

- запровадження системи розгляду претензій (наприклад, при страхуванні судових витрат власник поліса має бути в обов'язковому порядку повідомлений, що в разі виникнення конфлікту інтересів зі страхувальником він матиме право на вільний вибір адвоката та на звернення з позовом до суду);

- підтримка довіри до фінансового сектора економіки (дана складова знаходить своє вираження у положеннях нормативно-правових актів щодо дотримання відкритості організаційної структури управління фінансовою установою, встановлення необхідних кваліфікаційних вимог для персоналу таких компаній тощо);

- забезпечення надійності суб'єктів фінансового ринку, що виражається в необхідності дотримання вимог нормативного та регулятивного характеру щодо порядку ліцензування, функціонування, ліквідації фінансових установ, маржі платоспроможності, ліквідності активів тощо;

- сприяння вільному доступу споживачів до повного асортименту фінансових послуг (будь-яка фінансова послуга, що має легальний статус у країні її походження, може вільно розповсюджуватися в будь-якій іншій країні - учасниці ЄС, навіть якщо відповідний вид послуги є відсутнім на території останньої).

З нашої точки зору, до моменту вступу України до Світової організації торгівлі і, враховуючи недостатню розвиненість ринку фінансових послуг і незначний ступінь його інтеграції, питання щодо створення єдиного органу нагляду не було досить актуальним. Однак із прийняттям нашої країни до СОТ філії іноземних банків і страховиків (після 5 років після приєднання до СОТ) отримують можливість вільно оперувати на вітчизняному

фінансовому ринку, що у свою чергу підвищить рівень конкуренції і сприятиме консолідації фінансового сектора економіки. Саме тому перед урядом постало питання вибору між консолідованим і секторальним підходами.

Якісне державне регулювання ринків фінансових послуг на сьогодні є запорукою ефективного розвитку всієї економічної системи країни. В Україні уповноваженим органом у сфері регулювання ринків фінансових послуг (крім банківської сфери) є Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, яка є центральним органом виконавчої влади, який працює за колегіальним принципом.

Згідно з чинним законодавством державне регулювання повинне сприяти подальшому розвитку фінансового ринку, забезпеченню його стабільності, підвищенню ефективності інфраструктури ринків фінансових послуг тощо. Саме тому незалежність органу нагляду за фінансовими ринками у формулюванні напрямків регулювання, вільного формування та визначення джерел фінансування його діяльності, незалежність від політичної ситуації в країні набувають першочергового значення.

Оптимальне значення самостійності НОФР визначається оптимальністю співвідношення ступеня незалежності та підзвітності, що затверджені в чинній нормативно-правовій базі. Міжнародним валютним фондом (МВФ) було розроблено відповідні критерії для розрахунку індексу незалежності та підзвітності наглядового органу [5].

При цьому до незалежності віднесено такі критерії:

1. Інституційна незалежність визначається статусом органу нагляду та означає обов'язкову відокремленість від законодавчої та виконавчої влади.
2. Регулятивна незалежність визначається правами НОФР щодо самостійності у встановленні пруденційних норм регулювання ринків фінансових послуг, які знаходяться в їхній юрисдикції.
3. Наглядова незалежність - це самостійність у видачі та відкликанні ліцензій, проведенні моніторингу та перевірок, накладенні та застосуванні заходів впливу до суб'єктів фінансового ринку.
4. Бюджетна (фінансова) незалежність означає самостійність наглядового органу у визначенні розміру власного бюджету, напрямків розміщення ресурсів, а також першочергових завдань, витрати на фінансування яких закладено в бюджет НОФР.

У розрізі підзвітності наглядового органу виділяють такі критерії її оцінки: мандат установи, підзвітність законодавчій, виконавчій та судовій владі, бюджетна підзвітність, відкритість та ін. Згідно з проведеною оцінкою незалежності та підзвітності за методикою МВФ, розмір відповідного індексу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України становить 51 бал зі 100 можливих (табл. 3).

Варто зауважити, що одержане значення є вищим за середнє (46 балів) серед досліджуваних країн до реформування органів нагляду за фінансовими ринками. Після здійснення реформ у зазначених країнах середній рівень показника зріс до 64 балів. Проведений аналіз показав, що найнижчий рівень незалежності спостерігається в сфері фінансування діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

Згідно з чинним законодавством фінансування Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, її центрального апарату та територіальних управлінь

здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Таблиця 3. Оцінка незалежності та підзвітності: огляд у різних країнах світу до і після реформ (у балах)

Країна	Загальна сума балів	
	до реформи	після реформи
Австралія	48	71
Австрія	35	64
Багамські Острови	49	70
Бельгія	50	76
Канада	59	63
Чилі	56	66
Китай	16	36
Колумбія	45	70
Данія	45	63
Еквадор	55	66
Естонія	61	66
Фінляндія	34	69
Німеччина	55	63
Гватемала	30	35
Угорщина	34	63
Індонезія	41	78
Ірландія	61	84
Японія	51	55
Корея	40	53
Латвія	61	76
Маврикій	51	56
Мексика	31	71
Нідерланди	68	75
Нікарагуа	58	65
Норвегія	39	58
Польща	48	59
Південна Африка	33	54
Швеція	58	63
Тринідад і Тобаго	43	63
Туреччина	19	71
Уганда	40	59
Великобританія	61	76
Середнє значення	46	64
Україна	51	-

Джерело: розраховано авторами на основі методики МВФ.

Важливими елементами бюджетної незалежності є можливість самостійно встановлювати розмір оплати праці для співробітників НОФР, складати власний бюджет, а також отримувати обов'язкові платежі від суб'єктів фінансового ринку за здійснюваний нагляд.

Висновок. На основі проведеного дослідження можна визначити такі шляхи

підвищення незалежності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України:

1. Забезпечити оптимальне співвідношення між незалежністю та підзвітністю Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України стосовно законодавчої та виконавчої гілок влади. Незалежність означає, що голова Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України призначається на посаду парламентом за пропозицією уряду, а підзвітність, у свою чергу, виражається обов'язком подання річного звіту Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України перед виконавчою та законодавчою владою.

2. Підвищити бюджетну незалежність Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України шляхом запровадження обов'язкових платежів від суб'єктів ринків фінансових послуг для фінансування її діяльності.

3. Внести до переліку повноважень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України право на самостійне складання і визначення напрямків витрачання її бюджету, встановлення розміру заробітної плати його працівників та визначення структури персоналу; наділити правом без погодження наймати співробітників, самостійно розробляти і затверджувати внутрішню організаційну структуру.

4. На законодавчому рівні закріпити склад та структуру річного звіту Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, уточнити порядок та процедуру його подання та публікації.

1. Effect of Consolidation on the State Competition in Financial Services Industry. – Federal Trade Commission. – 1998. – June 3.

2. Financial system and economic performance // Journal of financial Services Research. – 1990.

3. Mogg J. Financial services: meeting consumers' expectations / J. Mogg. – Green Paper, 1996.

4. Nicolo de G. Bank Consolidation, Internationalization and Conglomeration: Trends and Implications for Financial Risk / G. de Nicolo, P. F. Bartolomew, J. Zaman, M. G. Zephirin. – IMF Working Paper 03/158. – Washington: International Monetary Fund, 2007.

5. Quintyn M. The Fear of Freedom: Politicians and the Independence and Accountability of Financial Sector Supervisors / M. Quintyn, S. Ramirez, M. W. Taylor. – IMF Working Paper WP/07/25, 2007.

6. Sharma P. Prudential Supervision of Insurance undertakings / P. Sharma. – Report prepared for the Conference of Insurance Supervisory of the member States of the European Union, 2002.